

Til allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis

15.10.2023

Umsögn Samtaka frumkvöðla og hugvitsmanna

um tillögu til þingsályktunar um aðgerðir til eflingar þekkingarsamfélags á Íslandi til ársins 2025
982. mál.

Samtök frumkvöðla og hugvitsmanna; SFH, gera eftirfarandi athugasemdir við fyrirleggjandi tillögu:

- Kafli I; framtíðarsýn. Í tillögutexta segir: „Hugvitið, hin ótakmarkaða auðlind, verði grunnurinn að stærstu útflutningsgreinum þjóðarinnar“. Hér hljómar gamalkunnugt stef, sem einnig má sjá t.d. í stjórnarsáttmála og nýsköpunarstefnu. Þetta er háleitt og verðugt markmið. Hins vegar hafa stjórnvöld ekki á trúverðugan hátt sýnt að hugur fylgi máli. Hugvitsfólk er í raun lítils metið af stjórnvöldum; raunhæf verkefni þess fá ekki framgang í stuðningsumhverfinu og frjálsum félagasamtökum hugvitsfólks er án afláts synjað um stuðning við hvatningu og fræðslu á sviði nýsköpunar. Má í því efni benda á synjanir háskóla- iðnaðar- og nýsköpunarráðherra um örlítið framlag til SFH og KVENN við síðustu fjárlagagerð, eins og oftast áður. Sama fálæti í garð hugvitsfólks kom fram er félögin sneru sér til Alþingis. Með þessu viðhorfi er vanvirt hið mikla og óeigingjarna grasrótastarf sem þessi einu hagsmunasamtök hugvitsfólks hafa á sinni könnu, en því er ekki sinnt af öðrum. Má þar nefna nýsköpunarráðgjöf á frumstigum, sem sinnt var áður af Nýsköpunarmiðstöð Íslands en er nú á vegum SFH og KVENN. Einnig reglulegt og víðtækt fræðslustarf fyrir frumkvöðla; kynning á íslensku hugviti hérlendis og erlendis og þátttaka í alþjóðlegu samstarfi. Nýlega var íslensk kona t.d. kjörin varaforseti IFIA; Alþjóðasamtaka hugvitsfélaga, Elinóra Inga Sigurðardóttir sem jafnframt er formaður KVENN og hefur unnið ómetanlegt starf í þágu íslensks hugvitsfólks. Þjóðin hefur átt mikilhæfa hugvitsmenn, suma þeirra á heimsmælikvarða. SFH vinnur að söfnun til yfirlitsrits um íslenska hugvitsmenn og eru þegar komnir meira en 600 þeirra á skrá. Þannig kynning á framlagi þeirra ætti að geta orðið hugsandi fólki til hvatningar. Sótt var um stuðning við þessa einstöku menningarsöguritun til háskóla- iðnaðar- og nýsköpunarráðherra og Alþingis, en því var alfarið synjað. Má af þessu sjá hve íslenskir hugvitsmenn eru í raun lítils metnir og hve þessi framtíðarsýn er innihaldslaus meðan framkvæmdin er óbreytt.

Hér „fer því ekki saman hljóð og mynd“, svo notað sé vinsælt orðtak þingmanna. Háleit framtíðarsýn um hugvit sem grundvöll stærstu útflutningsgreina mun ekki raungerast meðan stjórnvöld halda niðri hinu almenna hugvitsfólki í landinu og samtökum þess. Háskólar eru vissulega mikilvægt verkfæri til nýtingar hugvits, en ef þessi markmið eiga að nást þurfa stjórnvöld að láta af þeirri firru að hugvit og nýsköpun spretti eingöngu út frá háskólaumhverfinu. Rannsóknir hafa sýnt að yfirgnæfandi hlutfall nýsköpunarhugmynda sprettur utan þess. Því þurfa stjórnvöld að hlú betur en gert hefur verið að hvatningu til nýsköpunar meðal almennings og stuðningi við hugmyndir á frumstigum. Þetta eru þau verkefni sem SFH og KVENN hafa á sinni könnu, í vanþökk stjórnvalda.

Lagt er til að aftan við núverandi texta þessa efniskafla komi markmið til úrbóta, sem e.t.v. gæti orðast í þessa veru: „*Hvatt verði til nýtingar hugvits, jafnt í skólastarfi sem meðal almennings; árangur*

hugvitsmanna kynntur hérlendis og erlendis og stutt við fræðslu á sviði nýsköpunar. Hlúð verði vel að vænlegum hugmyndum á fyrstu stigum“.

2. Kafli II; Meginmarkmið. Hugtakið „þekkingarsamfélag“ er all víðfeðmt og nær til mun fleiri þátta en þeirra þriggja sem hér eru nefndir. Hér er einblínt á þrjú meginatriði; háskólastarf; nýsköpun og upplýsingatækni. Ekki er minnst á aðra mikilvæga þætti þekkingarsamfélags, svo sem almenna menningarþekkingu, verkþekkingu eða aðra færni. Stefnumótun þekkingarsamfélags getur ekki orðið markviss ef hún tekur ekki til allra þátta þess. Háskólamenntun er t.d. alls ekki mikilvægari en verkþekking, sé litið til verðmætasköpunar. Markmiðssetningin er auk þess all óljós og fæst eru markmiðin mælanleg. Kaflinn ber meiri keim af pólitískum yfirlýsingum en metnaðarfullum áætlunum. Hér verður staðnæmst við 2. tölulið; um nýsköpun og hugverkaiðnað. „Hugverkaiðnaður“ er reyndar nýyrði yfir óáþreifanlegar hugvitsafurðir, s.s. hugbúnað og aðferðir, og óþarft er að nefna hann umfram aðra nýsköpun. Markmið sem hér er nefnt um bættu samkeppnisstöðu og uppbyggingu aðlaðandi umhverfis til nýsköpunar mun ekki nást meðan íslensk stjórnvöld gera lítið úr almennu hugvitsfólki og halda niðri tilraunum til eflingar hugvitsstarfs, á þann hátt sem hér var lýst. Erlendis styðja stjórnvöld við starfsemi hagsmunasamtaka hugvitsfólks og hafa þau með í ráðum við stefnumótun. Hér er samtökum hugvitsfólks markvisst haldið frá öllu samráði, t.d. í vísinda- og tækniráði og mótun nýsköpunarstefnu, og þau fjársvelt.

Hér er því lýst yfir að stuðlað verði að lausnum er varða samfélagslegar áskoranir, s.s. loftslagsmál. Það hafa stjórnvöld ekki gert. Dæmi því til sönnunar eru synjanir Rannís-sjóða á stuðningi við tækni til nýtingar hægstraums-sjávarorku, en á því sviði stendur íslentkt hugvit öðrum þjóðum framur. Hér fara því ekki saman orð stjórnvalda og gerðir. Mörg dæmi önnur má nefna um nýtsöm verkefni íslenskra hugvitsmanna sem drepin hafa verið á frumstigum vegna skilningsleysis og metnaðarleysis hins opinbera stuðningsumhverfis nýsköpunar.

Lagt er til að við tölulið 2 í kaflanum um meginmarkmið bætist: „Hlúð verður að hugviti á frumstigum; hvatt til nýsköpunar; leitast við að greina tímanlega þær hugmyndir sem vænlegar þykja til verðmætasköpunar og móta heildstætt þróunarferli þeirra“.

3. Í kafla III er rætt um stefnumótandi aðgerðir. Þar er því lofað; og ekki í fyrsta skipti, að aðgerðirnar verði unnar í samstarfi við „hagaðila“. Hingað til hafa stjórnvöld markvisst sniðgengið helsta hagaðila hugvitsmanna; einu hagsmunasamtök þeirra, sem eru Samtök frumkvöðla og hugvitsmanna og KVENN (Félag kvenna í nýsköpun). Þessum félögum hugvitsfólks hefur verið synjað um setu í vísinda- og nýsköpunarráði; þau hafa ekki fengið aðkomu að stefnumótun um málefni hugvitsfólks og stjórnvöld hafa synjað þeim um allan stuðning til starfa í þágu eflingar hugvits. Samt sem áður birtist hér enn á ný yfirlýsing um að þau verði höfð með í ráðum sem hagaðilar. Að óbreyttu verklagi stjórnvalda er þessi yfirlýsing aðeins innihaldslaust skrum.
4. Aðgerð 2.1. í kafla III lýtur að „skilvirkara stuðningsumhverfi nýsköpunar“. Ekkert er þó útlistað hvernig bæta skuli skilvirknina, og greinargerðin bætir þar lítið úr. Engar úrbætur virðast fyrirhugaðar á helstu annmörkum stuðningsumhverfisins, sem eru annarsvegjar slæm greining vænlegra hugmynda og hinsvegjar hindranir í vegi hugmynda sem hjálpað er af stað en svo skildar eftir í lausu lofti án þess að markviss stuðningur sé tryggður til enda.

Samtök frumkvöðla og hugvitsmanna

Sigtúni 42, 105 Reykjavík, s. 862 2345

Innantómar pólitískar yfirlýsingar af þessu tagi bæta ekki stuðningsumhverfið. Hér væri nauðsynlegt að skilgreina þætti sem bæta skilvirkni stuðningsumhverfisins.

- Aðgerð 2.6 í kafla III miðar að virkjun hugvits „í þágu loftslagsmála, sjálfbærni og matvælaframleiðslu“. Þrátt fyrir aðaðgerðir í loftslagsmálum og orkuskiptum séu núna helstu áherslumál allra heimsríkja, og þrátt fyrir skuldbindingar Íslands á því sviði, þá hefur íslenskum hugvitslausnum á þessu sviði verið haldið niðri. Það sannar m.a. dæmið sem hér var lýst, varðandi lausnir í virkjun hreinnar orku sjávarfalla. Meðan slíkt ástand ríkir er „aðgerð“ af þessu tagi aðeins innantóm orð. Hér þarf að skilgreina hvernig staðið verði að virkjun hugvits í þágu þessara mikilvægu þátta.
- Aðgerð 2.8 í kafla III nefnir „alþjóðasamstarf í þágu rannsókna, nýsköpunar og stafrænna málefna“. Samtök frumkvöðla og hugvitsmanna, ásamt KVENN, hafa um árabíl átt fulltrúa í alþjóðasamstarfi hugvitsfélaga. Nýlega var Elinóra Inga Sigurðardóttir formaður KVENN kosin varaformaður IFIA; fyrst kvenna. Hún hefur einnig verið mjög virk í alþjóðasamtökum og Evrópusamtökum hugvitskvenna og stóð nýlega fyrir heimsþingi hinna fyrrnefndu hérlendis. Stjórnvöld hafa lítið stutt við þetta alþjóðasamstarf. Því hljómar yfirlýsing þessi hjárænulega meðan sama viðhorf ríkir.
- Aðgerð 2.09 í kafla III nefnir „jöfn tækifæri í nýsköpunarverkefnum og fjármögnun þeirra“. Sú hefur ekki verið raunin hingað til. Almennir hugvitsmenn sem reyna að koma hugmyndum sínum í framkvæmd hafa alls ekki sömu tækifæri til þess og þeir sem starfa á vegum háskóla, stórfyrirtækja eða annarra öflugra aðila; hversu góðar og verðmætaskapandi sem hugmyndir þeirra eru. Stuðningsumhverfi nýsköpunar er plagað af hindrunum sem í raun endurspeglar fordóma og hyglingu í samfélaginu. Hér kemur ekki fram, hvorki í megintexta né greinargerð, hverju skal breyta til úrbóta. Ekkert mark hefur verið tekið á tillögum SFH til úrbóta og samtökum hugvitsfólks er markvisst haldið utan alls samráðs, eins og lýst hefur verið.

Um leið og því er fagnað að stefnumótun skuli hér lögð fram um eflingu íslensks þekkingarsamfélags, er þess vænst að lagfærðir verði hér nefndir ágallar áður en skjalið verður afgreitt frá Alþingi. Mikilvægt er að stefnumótunin verði til raunverulegra úrbóta á verklagi og viðhorfum.

Virðingarfyllst

Samtök frumkvöðla og hugvitsmanna

Valdimar Össurarson, formaður